

Ivica Gulášová

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n. o.
Bratislava

Špecifiká ošetrovateľskej starostlivosti o pacienta s islamským náboženstvom */ Specifics of nursing care for patients with the Islamic religion*

Abstract

In the article the author focuses on the specifics of nursing care for clients with the Islamic religion. Islam is the religion of his devotees are called muslims. Islam is one of the most widespread religions of the meeting lovers worldwide. Muslims base their faith on five pillars. Islamic ethics is a very important part of muslim spirituality. Based on Islamic law. Meals are in islamic culture received big attention. The need for hygiene is extremely important for muslims, for reasons already flax was washing for prayer. Hygiene is closely related to the care of appearance. As the emphasis on the purity of the body and even the cleanliness of clothing. Clothing should be clean, decent, its purpose is to beautify the appearance of the shroud body. It is important to know the cultural specificities of Muslims. When we will have nurse enough information about of islamic culture and even beer on specific features of other cultures, it can avoid any misunderstanding the conflict, and even by the patient's prejudices another culture. It is a precondition for providing quality nursing care because all people, regardless of religion culture are entitled to the provision of quality health and nursing care.

Keywords: Islam, religion, muslim, care, culture, patient.

ÚVOD

Charakteristickým prvkom súčasnosti je migrácia. Svoje domovy ľudia opúšťajú z rôznych dôvodov, či už dobrovolne kvôli zamestnaniu, dovolenke, štúdiu, sobášu, alebo nedobrovolne z dôvodu vojny, zlej politickej situácii alebo prírodnej katastrofy. To všetko je príčinou prečo sa v jednej krajine stretávajú ľudia rôznych národností, kultúr, náboženstva a v neposlednej rade i rôznych jazykov, zvykov a životných štýlov, ktorých pôvod často siaha až za hranice Európy.

Na túto skutočnosť je potrebná dobrá pripravenosť z hľadiska transkultúrneho ošetrovateľstva. Cieľom je, aby sestry mali dostatok vedomostí a holistický pohľad na poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti pacientom s inou kultúrou. Sestry

by mali vedieť zhodnotiť aktuálny stav pacienta, ale aj reakcie na neuspokojovateľné potreby súvisiace s odlišnou kultúrou, etnikom a náboženstvom a podľa toho poskytovať o individuálnu ošetrovateľskú starostlivosť. Hlavnou úlohou sestier je citlivým prístupom a dôveryhodným spôsobom získať špecifické a podrobné informácie o inom životnom štýle a hodnotách, zvláštnostiach a obmedzeniach cudzinca. Dôležité je zohľadňovať pacientove etnické a kultúrne hodnoty, názory a praktiky, ktoré si váži a vlastnému zdraviu ako aj poskytovanie zdravotnej starostlivosti a pohľad na chorobu. Nemôžeme očakávať, že sa pacient s inou kultúrou bude prispôbovať tej našej a nášmu životnému štýlu. Cieľom nášho príspevku je opísať špecifiká islamského náboženstva, ktoré ovplyvňujú poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti.

Islam je náboženstvo a jeho vyznávači sa nazývajú moslimovia. Islam predstavuje jedno z najrozšírenejších náboženstiev a jeho vyznávačov môžeme stretnúť kdekoľvek na svete. Náboženstvo islam bolo založené v 7. storočí nášho letopočtu. Založil ho človek menom Mohamed. Toto náboženstvo má ústrednú autoritu a to Korán, svätú knihu, o ktorej moslimovia veria, že ju všemocný Boh, Alláh, odovzdal v siedmom storočí prorokovi Mohamedovi /Pejřimovský, 1998/. Korán prehlasuje svoju vlastnú Božiu autoritu. Na rozdiel od židov a kresťanov, ktorý považujú biblický text za Božie slová, ktoré inšpirovali ľudských autorov, moslimovia považujú Korán, čo znamená recitovanie, za Božie slová samotného Alláha. Mohamed je prostredníkom pre Božie slová, nie však ich autorom. Pre moslimov je Mohamed najvyšším vzorom Kutnohorská, 2013/.

PILIERE ISLAMSKÉJ VIERY

Moslimovia zakladajú svoju vieru na piatich pilieroch:

Vyznanie viery – šaháda: „ Neexistuje iný boh okrem Alláha a Mohamed je jeho prorok“. Vyznanie viery predstavuje pre moslima určité povinnosti, ku ktorým patrí pravidelné modlenie. Moslimovia sú šahádou sprevádzaný celý život a tiež má byť posledným slovom pred smrťou.

Modlitba – salát: počas dňa sa musí vykonať päť modlitieb. Ide o každodennú povinnosť moslima. Modlitba je platná, len keď sú dodržané stanovené podmienka, ako je čistota tela, miesta a oblečenia, vhodné oblečenie, správny modlitebný smer a čas. Modliť sa môže moslim v súkromí alebo kolektívne. Modlieniu predchádza umývanie určené k očisteniu tela. V Koráne je voda symbolom prejavu božstva, ktoré umožnilo stvorenie života na zemi. Je nutná k očisteniu, ktoré je potrebné pred každou modlitbou /Rémond, 2003/. V prípade, keď nemá veriaci k dispozícii vodu môže použiť aj piesok. Islam rozoznáva veľké a malé umývanie. Pri veľkom umývaní musí byť umyté celé telo. Robí sa po pohlavnom styku, menštruácii, po pôrode, v šestonedelí. Malé umývanie je určené pre každodenné modlitby. Rituálne umývanie začína rukami a pokračuje ústami, nosom, tvárou, ušami, predlaktím až po hlavu a chodidla. Modlitebné miesto považuje islam za čisté vtedy, keď je suché, čisté a nepoškvrnené. Preto sa používajú modlitebné koberčeky. Pri modlitbe je moslim otočený k Mekke, čo je jednou zo základných požiadaviek. Pri modlitbe musia byť oddelení muži od žien. Miestom na vykonávanie modlitieb je mešita.

Slovo mešita označuje miesto, kde sa ľudia skláňajú, miesto určené pre uctievanie. Mešita nie je využívaná len na spoločné modlitby, ale aj na rôzne zhromaždenia, súdi či jednania. Každý moslim má povinnosť vykonávať modlitbu. Musí byť však duševne zdravý a svojprávny, relatívne zrelý a dosiahol už pubertu, teda obvykle vek okolo trinásť rokov, a nie je postihnutý vážnou chorobou, ženy nesmú mať menštruáciu, rodiť alebo byť v šestonedelí /Pavlicová, et al., 1994/. K modleniu moslimov musia mať sestry vždy rešpekt, nakoľko modlitba je súčasťou ich identity. Je potrebné rešpektovať očistu pred modlením, nedotknuteľnosť koberčeka, a tiež to, že počas modlitby nemáme prechádzať pred nimi, aby sme nenarušili pomyselné spojenie s Mekkou.

Dávanie – zakát, alebo náboženská daň: každý musí dávať tým, ktorí sú v núdzi, lebo všetko pochádza od Alláha. Moslimovia ju chápu navracanie časti majetku, ktorý im umožnil Alláh získať. Náboženská daň je povinná, a má slúžiť na obecný prospech a k dobročinným účelom. Daň sa počíta len z finančného prebytku, aby sa ľudia mohli postarať o svoju rodinu a mali na potrebné platby a náklady. Odvádza sa raz do roka. Daň je možné odovzdať rovno tým, ktorým má pripadnúť, alebo ju dať na rozdelenie úradom. Príjemcami tejto dane sú moslimovia bez prostriedkov na pokrytie najnutnejších potrieb, alebo pokiaľ nemajú na konci roka predpísané minimum. Je to zvláštna náboženská povinnosť, a platí sa oddelene popri vládných daniach.

Pôst – sawm: vedľa čiastočného pôstu, všetci moslimovia majú pôst počas Ramadanu – deviaty mesiac moslimského kalendára. Ide o odmietanie potravín, nápojov, fajčenia a intimného styku od východu do západu slnka. Cieľom pôstu je vyvarovať sa hriechu a priblížiť sa k bohu. Pôst je povinný pre všetkých dospelých a mentálne zdravých moslimov. Čiastočnú výnimku majú chorý ľudia a cestujúci, tehotné a kojacie ženy, a tiež ženy, ktoré majú menštruáciu. Títo moslimovia však musia zmeškané dni nahradiť. Úplná výnimka sa týka starých ľudí nevyliciteľne chorých a vojakov vo vojne. Pôst je pre moslimov dôležitý z hľadiska ovplyvňovania ich života /Rémond, 2003/. Učí ich disciplíne, prispieva k pocitu identity vo vnútri spoločenstva, obnovuje zmysel pre pozornosť a súcit.

Púť do Mekky – háždž : ktorú by mal každý dospelý a duševne zdravý moslim bez rozdielu pohlavia podniknúť aspoň raz v živote. Súčasťou sú neustále modlitby, vnútorné rozjímanie a presúvanie moslimov. Púť sa koná každoročne medzi ôsmym a trinástym dňom posledného mesiaca v islamskom lunárnom kalendári a trvá desať dní.

Týchto päť príkázaní sa berie veľmi vážne a dodržiavajú sa doslovne. Prístup do raja pre moslima závisí od dodržiavania týchto piatich príkázaní. Je to zvláštna náboženská povinnosť

ISLAMSKÁ ETIKA A ISLAMSKÉ PRÁVO

Islamská etika je veľmi dôležitou súčasťou moslimskej spirituality. Vychádza z islamského práva. Islamské právo predstavuje rozsiahli katalóg toho čo sa musí robiť a toho čo je naopak vyslovene zakázané. Korán spolu s množstvom príkazov z tra-

dície prináša množstvo morálnych výziev, ktoré je ťažké zhrnúť do normalizovaných pravidiel. Správny moslim by mal nie len dodržiavať všetky ustanovené náboženské práva, ale mal by sa snažiť v tomto zmysle činiť dobro. Medzi najčastejšie zákazy pre ženy patrí – nesmie mať nezakryté vlasy na verejnosti, nesmie mať holé ruky, nesmie mať nezakryté nohy odhora až dole, nesmie sa milovať pred svadbou, uzavrieť sobáš s mužom inej viery, nosiť nohavice, nosiť parochňu, uchýľovať sa k mágii a dať si veštiť /Kutnohorská, 2013/. Muž nesmie byť homosexuálny, nosiť ženské oblečenie, robiť sochy alebo portrétovať, obliekať sa do hodvábu, nosiť šperky zo zlata, hrať na hudobné nástroje, venovať sa hazardným hrám, požičičiavať peniaze zo ziskom, ponúkať úvery alebo poistenie. Pre všetkých moslimov platí zákaz zosmiešňovať islam, zriekať sa moslimskej viery, rúhať sa, cudzoložiť, krivo svedčiť, kraďnúť, podvádzať, lúpiť, nosiť kríž, piť alkohol, jesť bravčové mäso a mäso zvierat, ktoré neboli rituálne zabité. Týchto predpisov je okolo sedemdesiat, podľa niektorých islamských právnikov ešte ďaleko viac. Tieto príkazy a predpisy sú pre európsku kultúru nepochopiteľné, nie sú ale výmyslom moslimských fanatikov, sú integrálnou súčasťou základných textov islamskej viery.

STRAVOVANIE

Stravovaniu je v islamskej kultúre venovaná veľká pozornosť. Korán zakazuje bravčové mäso, výrobky z neho, bravčovú masť a jedlá na nej pripravené. Povolené sú všetky ostatné druhy mäsa zo zvierat, ktoré nezomreli prirodzenou smrťou. Zakázaná je konzumácia alkoholu, a taktiež je zakázané užívať lieky s obsahom alkoholu. K zakázaným látkam patria drogy a fajčenie, pretože pôsobia škodlivo na ľudský organizmus a islam povoľuje iba to, čo je v ľudský prospech. Pre ošetrovateľskú starostlivosť je dôležité si uvedomiť, že islam kladie vysoký význam na stravovacie zvyky. Preto je potrebná vhodná úprava stravy. Nepodávať bravčové mäso a výrobky z neho, vhodné je nepodávať ani mleté mäso. Môžeme sa stretnúť s požiadavkou rodiny, aby mohli pripravovať jedlo pre príbuzného sami. Počas starostlivosti o pacienta sa a hospitalizácie sa môžeme stretnúť s ramadánom/ Lišková, Nádaská, et al., 2006/. Na tento pôst sa však počas ochorenia vzťahujú výnimky. Pacient sa však môže jeho dodržiavania dožadovať. Podávanie parenterálnej výživy je povolené, a hlavne sa musí postupovať v záujme zdravia pacienta. Moslimom je vhodné ponúknuť stravu vegetariánsku.

HYGIENA

Potreba hygieny je pre moslima nesmierne dôležitá, už len z dôvodu umývania sa k modlitbám. Lavú ruku pokladajú za nečistú a preto je potrebné pri starostlivosti o moslimského pacienta dávať pozor na to, aby sme mu nepodávali nič ľavou rukou. Môže to brať ako urážku. Povinnosťou moslima pri hygiene je umývať si zuby jedenkrát denne, odstraňovať si chlpy v podpazuší trikrát týždenne, v oblasti genitálií raz za štrnásť dní.

Moslimovia okrem toaletného papiera používajú na očistu predovšetkým vodu. Po použití WC a otreťí hrubých nečistôt, je nutné opláchnuť vonkajšie genitálie a oblasť konečníka vodou. Moslimovia k tomuto účelu používajú bidety alebo špeciálne spršky. Je preto potrebné v rámci ošetrovateľskej starostlivosti myslieť aj na

túto skutočnosť, a moslimskému pacientovi zabezpečiť možnosť opláchnutia sa po použití WC. Dôležité je mať na pamäti, že moslim na WC nesmie hovoriť, a že nesmierne stresujúcim faktorom ja aj skutočnosť, že sa na toalete nesmie zamknúť /Norková, 2008/.

Hygiena má svoje pravidlá pri narodení dieťaťa aj úmrtí človeka. Dieťa pri narodení musí byť najprv okúpané, až potom ho podajú matke. Pri úmrtí sa robí rituálne umytie až potom sa telo oblieka do rubáša.

OBLIEKANIE

S hygienou úzko súvisí starostlivosť o zovňajšok. Tak ako sa kladie dôraz na čistotu tela tak aj na čistotu oblečenia. Oblečenie musí byť čisté, slušné, jeho účelom je zahaliť telo a skrášliť vzhľad. Existujú len dve veci ktoré islam zakazuje mužom, a to nosiť zlato a oblečenie z hodvábu. Pre moslimky sú typickým oblečením skromné šaty a šatka. Moslimovia pomocou oblečenia vyznávajú vieru a zachovávajú čistotu, preto by im počas hospitalizácie mal byť povolené nosiť aspoň časť oblečenia, ktoré považujú za nevyhnutnú. Odev je dôležitý, nakoľko zakrýva nahotu a chráni intimitu. Intimitu je potrebné zachovávať dodržiavaním jednoduchého pravidla, aby ženu ošetrovala lekárka a muža lekár. Pokiaľ nie je možné zabezpečiť moslimke lekárku, na to aby ju mohol ošetriť lekár potrebuje súhlas manžela, ktorý je následne prítomný počas vyšetrenie.

RODINA, MATERSTVO

Rodina je pre moslimov najdôležitejšou hodnotou, znamená pre nich istotu a zapatrienie. Autoritou v rodine je muž, ktorý ju reprezentuje a komunikuje z vonkajším svetom. Jedným zo zvykov je, že sa moslimovia starajú o svojich chorých príbuzných, nosia im jedlo, alebo s nimi dokonca prenocujú v nemocnici. Obmedzená návštevná doba u nich môže vyvolávať pocit osamelosti a izolovanosti / Norková, 2008/. Islam ma taktiež prísne pravidlá týkajúce sa kontaktu s osobami opačného pohlavia, je bežné, že príbuzní sprevádzajú chorých aj na vyšetrenia. Je to časté najmä u žien, ktoré sprevádzajú manželia, alebo ich môže zastúpiť iná príbuzná žena.

Materstvo – islam oslovuje ženy, aby mali veľa detí, preto zakazuje antikoncepciu a taktiež je zakázané umelé prerušenie tehotenstva. Výnimkou pri umelom prerušení tehotenstva, je len stav kedy by bol ohrozený život matky, alebo by sa malo narodiť poškodené dieťa. Prerušenie tehotenstva je povolené aj v prípade znásilnenia. Súhlas k nemu musia podpísať obaja partneri.

Adopcia – dieťa je nositeľom vlastností oboch rodičov a zároveň pokračovateľom rodu. Umelé oplodnenie je povolené len pokiaľ je darcom spermii manžel. **Islam zároveň zakazuje adopciu, ktorá by narušila rodovú líniu.** Povolené je vychovávať siroty, ale nedostávajú rovnaké práva ako vlastné deti rodiny. Starostlivosť o siroty je zameraná na výchovu a vzdelanie a považuje sa za dobrý skutok.

TRANSPLANTÁCIA, EUTANÁZIA, RESUSCITÁCIA

Islam povoľuje používať všetky dostupné prostriedky k záchrane života či k jeho predĺženiu. Transfúzie krvi sú povolené, a to aj od darcu nemoslíma. Eutanázia v akejkolvek podobe je zakázaná. Nie je povinné však pokračovať vo výkonoch, ktoré predlžujú utrpenie pacienta. Transplantácie o moslimov sú povolené len od živých darcov /Rémond, 2003/. Transplantácia orgánov od mŕtveho darcu je možná, len pokiaľ dá súhlas ešte za živa, a zároveň je potrebný súhlas rodiny.

UMIERANIE, PITVA

Umierajúci moslim a jeho rodina, vyžadujú aby umierajúci sedel alebo ležal tvárou otočenou k Mekke, a aby mu mohli čítať s koránu. Rodina si vyžaduje byť nablízku umierajúcemu, pokiaľ to umožňuje jeho stav. Pri umierajúcej žene môže byť prítomný muž len s jej súhlasom. Prítomnosť rodiny pri umierajúcom mu poskytuje morálnu podporu, vykonávanie náboženských obradov a recitácie. Ako náhle nastane smrť, oči moslimovi môže zatlačiť iba blízky príbuzný. Taktiež rituálne omývanie a obliekanie vykonáva rodina. Tieto konať zdravotník len vtedy pokiaľ nie je možné nadviazať kontakt s rodinou či členmi komunity.

Pitva je v islame zakázaná, nakoľko telo nepatrí umretému ani rodine, ale Allahovi. Pohreb by mal podľa moslimského práva prebehnúť ešte v deň smrti, inak je nutné ho vykonať čo najskôr /Gulášová, Hruška, Breza, Bačíková, 2012/. Uloženia tela do hrobu sa môžu zúčastniť len muži. Hlava smeruje smerom k Mekke a do jedného hrobu môžu uložiť len jedno telo. Hroby sú jednoduché, nemajú náhrobky, čím sa predchádza rozdielnemu prístupu k bohatým a chudobným, pretože pred Allahom sú si všetci rovní. Moslimovia zásadne odmietajú kremáciu. Plač a trúchlenie sú v islame prísne zakázané, tradície hovorí, že to spôsobuje umretému v hrobe utrpenie. Za najlepšie vyjadrenie úcty sa v islame považuje recitácia Koránu.

KOMUNIKÁCIA

Pri komunikácii s moslimským pacientom je nutné dodržiavať komunikačné tabu, ktoré sú veľmi prísne. Niekedy je to problém pri získavaní rodinnej a osobnej anamnézy. Pri rozhovore s osobou opačného pohlavia nie je vhodné sa pýtať na rodinné a intímne problémy. Taktiež sa moslimský pacienti hanbia hovoriť o fyziologických funkciách ako je močenie, stolica, výtoky, zvracanie a podobne. Moslimská žena nehovorí o tehotenstve z mužom. Slobodných moslimiek ja nevhodné sa pýtať na tehotenstvo, nakoľko mimomanželský vzťah je zakázaný. Nie je vhodné sa pýtať vydatej moslimky na deti, vníma to ako urážku pokiaľ nemá deti, nakoľko môže mať pocit, že je jej bezdetnosť vyčítaná. Otázka na rodinný stav je mnohými slobodnými, staršími osobami vnímaná tiež neprijemne, pretože nebiť v manželskom zväzku je považované za poškvrnu.

Neverbálna komunikácia je u moslimov taktiež špecifická. Vizuálny kontakt s osobou opačného pohlavia je v islamskej kultúre úplné tabu. Podávanie ruky pri stretnutí, lúčenie v moslimskej kultúre nie je obvyklé. U ortodoxných moslimov je dokonca celkovo telesný kontakt medzi cudzou ženou a mužom úplné tabu. Taktiež môžu odmietnuť ruku zdravotníkovi opačného pohlavia /Gulášová, Hruška,

Breza, Bačíková, 2012/. Miesto podania ruky, na vyjadrenie pozdravu používajú položenie ruky na srdce. Pokiaľ moslimovia odmietajú podanie ruky, majú ruky väčšinou založené za chrbtom. Moslimovia žijúci dlhšie v inej krajine poznajú význam podávania ruky, a zdravotníkovi opačného pohlavia podávajú automaticky, nakoľko ho pokladajú za neutrálnu osobu. Dotýkať sa moslimských žien môže iba muž z rodiny /Strieženc, 1996/. V zdravotníctve pokiaľ moslimku vyšetruje lekár, je dotyk na určitých miestach zakázaný, preto je vhodné aby moslimku vyšetrowala lekárka.

ZÁVER

V dnešnej dobe globalizácie je čoraz viac pravdepodobné, že sa pri práci v zdravotníctve môžeme stretnúť s pacientmi islamskej kultúry. Z tohto dôvodu je dôležité poznať kultúrne špecifiká moslimov. Pokiaľ budú mať sestry dostatok informácií o islamskej kultúre ale aj o špecifických znakoch iných kultúr, môže sa predchádzať tak rôznym nedorozumeniam a konfliktom, ako aj predsudkom zo strany pacientov inej kultúry. Je to predpoklad pre poskytovanie kvalitnej ošetrovateľskej starostlivosti, pretože všetci ľudia bez ohľadu na náboženské vyznanie a kultúru majú nárok na poskytovanie kvalitnej zdravotnej a ošetrovateľskej starostlivosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- GULAŠOVÁ, I. – HRUŠKA, J. – BREZA, J. – BAČÍKOVÁ, Z.: *Komunikácia s pacientom inej kultúry*. [on line]. [citované 2015-3-23] 6 s. Dostupné na internete: <file:///C:/Users/Asus/Desktop/gulasova1%20%282%29.pdf>.
- KUTNORSKÁ, J. 2013. *Multikulturní ošetrovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada publishing, a.s., 2013. 160 s. ISBN 978-80-247-4413-1
- LÍŠKOVÁ, M. - NADASKÁ, I. et al. 2006. *Základy multikultúrneho ošetrovatel'stva*. 1.vyd. Martin: Osveta, 2006. 69 s. ISBN 80-8063-216-2.
- NORKOVÁ, J. 2008. *Co je povolené a co je zakázané při ošetřování vyznavače islámu*. diplomová práca. České Budejovice: Jihočeská univerzita, 2008. 106 s.
- PAVLICOVÁ, H. et al.1994. *Slovník: Judaismus, křesťanství, islám*. 1.vyd. Praha, Mladá fronta, 1994, 472s., ISBN 80-204-0440-6
- PEJŘIMOVSÝ, J. 1998. *Náboženství: původ, zkoumání, srovnávání*. 1.vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, 198s., ISBN neuvedené
- RÉMOND, R. 2003. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha, 1.vyd. Nakladatelství Lidové noviny, 2003, 273s., ISBN 80-7106-496-3
- STRIEŽENEC, M. 1996. *Psychológia náboženstva*. 1. Vyd. Bratislava, VEDA, 1996, 108s., ISBN 80-224-0475-6